

KPY-konferenssi. Yksityiset palveluntuottajat julkisissa palveluissa 2.–4.4.2019. Oslo

Suomi

Julkiset hankinnat tarkoittavat tavara-, palvelu- ja rakennusurakkahankintoja, joita valtio, kunnat, kuntayhtymät ja muut julkisen sektorin hankintayksiköt tekevät julkisilla varoilla oman organisaationsa ulkopuolelta. Julkisten hankintojen arvo on Suomessa lähes 30 miljardia euroa vuodessa. Bruttokansantuotteeseen suhteutettuna se vastaa melkein 20 prosenttia.

Vuonna 2017 kunnat hankkivat ostopalveluita yksityiseltä sektorilta 9,56 miljardin arvosta. Se on 23,7 prosenttia kuntien käyttömenoista.

Suomen kansallisessa lainsäädännössä julkisten hankintojen kynnysarvo on alempi kuin EU-lainsäädännössä. Suomessa kuntien on kilpailutettava kaikki yli 60 000 euron palveluhankinnat. EU-lainsäädännössä tämä kynnysarvo on 221 000 euroa.

JHL:n jäsenistä 75,7 prosenttia työskentelee julkisella sektorilla. Yksityisellä sektorilla työskentelee 24,3 prosenttia jäsenistä. Suurin yksityinen sopimusala on nimeltään "Avainta". Se edustaa kunnallisia osakeyhtiöitä ja muita yrityksiä, joiden historiassa on jonkinlainen kytkentä kunta-alaan. Kun kunnat yksityistävät toimintojaan, ja perustavat yhtiöitä, näillä yrityksillä on mahdollisuus liittyä työnantajaliitto Avainta:n jäseniksi. Muita suuria yksityisiä aloja JHL:n jäsenistössä ovat yksityinen sosiaaliala, energia-ala, rautatieliikenne, yksityinen opetusala ja yksityinen terveyspalvelu.

Suomen julkisella sektorilla ostopalveluiden käyttö lähti liikkeelle tekniseltä sektorilta. Kunnat ovat jo hyvin pitkään hankkineet esimerkiksi talonrakennuksen, maansiirron ja liikenneväylien rakentamisen yksityisiltä yrityksiltä. Seuraavaksi ostopalveluiden käyttö alkoi siivouksessa, ruokapalvelussa ja kiinteistönhoidossa. Aina 1980-luvun lopulle asti oli tapana tuottaa nämä palvelut omana työnä, mutta sitten alkoi yleinen keskustelu siitä, onko kunnille edullisempaa hankkia nämä työt ulkopuolisilta yrityksiltä. Näillä aloilla ostopalveluiden käyttö on lisääntynyt voimakkaasti, mutta edelleen keskustellaan mikä on taloudellisesti, laadullisesti ja yhteiskunnallisesti paras vaihtoehto.

Seuraavaksi ostopalveluiden käyttö levisi sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Alan yritykset alkoivat markkinoida palveluitaan kunnille, ja kunnat lähtivät innokkaasti mukaan. Yksityisiltä vanhuspalveluyrityksiltä ja päiväkotiyrityksiltä ostettujen palveluiden laatu on tänä talvena ollut hyvin merkittävä keskustelunaihe Suomessa. Muutamissa vanhainkodeissa ilmenneet epäilyttävän runsaat kuolemantapaukset nostivat aiheen poliittiseen keskusteluun. Eduskunnassa on pidetty kiihkeitä puheenvuoroja millainen on oltava sosiaali- ja terveydenhuollon yritysten henkilöstömitoitus, ja voiko koko ala yleensä olla voittoa tavoittelevaa liiketoimintaa. Eniten julkisuudessa ovat olleet yhtiöt nimeltä Espero Care ja Attendo. Muualla Pohjoismaissa tunnetut Aleris ja Ambea eivät toistaiseksi toimi Suomessa.

Yksityisiä sosiaali- ja terveydenhuoltoalan yrityksiä edustavan työnantajaliiton tietojen mukaan heillä on 1 500 jäsenyritystä ja niiden palveluksessa 85 000 työntekijää. Kunta-alalla sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla työskentelee 240 000 työntekijää. Prosenttijakauma näiden alojen palvelutuotannossa on henkilöstömäärän mukaan yksityinen 26,1 % ja kunta-ala 73,9 %.

Valmisteilla oleva suuri sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus (SOTE) tulee muuttamaan ratkaisevalla tavalla näiden alojen palvelurakenteen. Vastuu siirtyy kunnilta maakunnille. Suomessa on olemassa maakuntajako, mutta maakunnat eivät tällä hetkellä ole palveluita tuottavia organisaatioita. Uudistuksessa perustetaan kokonaan uudet maakunnat, ja niille siirretään paljon julkisten palveluiden järjestämisvelvollisuuksia. Uudistuksen yksi tarkoitus on helpottaa yksityisten palveluntuottajien pääsyä markkinoille tuottamaan niitä palveluita, jotka on aikaisemmin hoidettu julkisen sektorin omana työnä. Tämä periaate on poliittisesti markkinoitu käsitteellä valinnanvapaus. Halutaan lisätä kansalaisten valinnanvapautta päättää, ottavatko he yksityisen vai julkisen palveluntuottajan. Koko uudistuksen kohtalo on edelleen epävarma, ja sen lopputuloksesta ei ole minkäänlaista varmuutta. JHL on ollut hyvin huolissaan siitä, että uudistus heikentää palveluiden laatua ja saatavuutta, sekä nostaa kustannuksia.

Monet pienet kunnat ovat päättelleet, että sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus vie palvelut pieniltä paikkakunnilta maakuntakeskuksiin. Tästä pelästyneinä monet kunnat ovat viime vuosina ulkoistaneet kaikki sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelunsa yksityisille yrityksille pitkillä sopimuksilla. Näin kunnat halusivat varmistaa, että palvelut pysyvät pikkukuntien pienissä taajamissa. Maan hallitus reagoi tähän kehitykseen valmistelemalla pikavauhtia lain, joka kieltää tällaiset kokonaisulkoistukset ennen sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen astumista voimaan.

Julkisia hankintoja ja kilpailuttamista koskeva lainsäädäntö ja sen tarjoamat mahdollisuudet tunnetaan kunnissa edelleen heikosti. Laki julkisista hankinnoista antaa mahdollisuuden käyttää palveluhankinnoissa muitakin kriteereitä kuin hintaa, mutta tätä mahdollisuutta ei osata käyttää. Koska useimmat kilpailutukset on ratkaistu halvimman hinnan perusteella, monet tarjouskilpailut on voitettu epärealistisen halvoilla tarjouksilla. Tämä on usein johtanut palvelun laadun ja luotettavuuden romahtamiseen. Palveluiden tuotantokustannukset ovat kaikille samat, joten hintakilpailuun jää kovin vähän mahdollisuuksia. Jos hintoja halutaan alentaa, se tehdään henkilöstökustannuksia leikkaamalla. Leikkaaminen merkitsee palvelujen tuottamista liian pienellä henkilöstömäärällä ja palkkatasoja alentamalla.